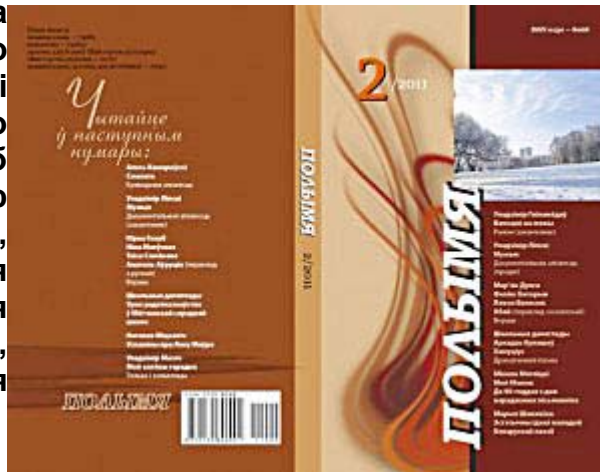

У часе літар

У беларускай мове ёсць цудоўнае слова "часопіс". Настолькі змястоўнае і дакладнае, што не трэба доўга тлумачыць яго паходжанне: пісаць пра час. У людзей ёсць дзіўнае жаданне са старажытных часоў апісваць, як ішло жыццё, паказваць самыя балючыя і драматычныя моманты — каб тыя, хто будзе жыць пасля, зрабілі высновы. І каб потым маглі вывучаць папярэднюю гісторыю не толькі праз канкрэтныя факты, але і праз пачуцці. Гэта прывілея літаратуры. Таму, калі ў народа ёсць свая літаратура, то ёсць неабходнасць часопіса, які б адлюстроўваў найбольш моцныя для яго пачуцці ў сувязі з пэўнымі падзеямі.

90 гадоў таму ў беларусаў з'явіўся літаратурны часопіс "Полымя" — і гэта была таксама праява часу, лічыць яго цяперашні рэдактар Мікола Мятліцкі. Мы размаўляем пра літаратуру, якая прыходзіла да чалавека праз старонкі часопіса ўсе гэтыя гады, і я імкнуся зразумець, як яна ўплывала на людзей тады, на пачатку жыцця выдання? Ці ўплывае зараз, і як?

Гісторыя

— Часопіс "Полымя" быў заснаваны ў снежні 1922 года на першай хвалі беларускага адраджэння. Магчыма, і назва адсюль: маладая нацыя патрабавала духоўнага азарэння, вялікага агню, да чаго мы ўвесь час імкнуліся пад дэвізам бессмяротнага Янкі Купалы — "людзьмі звацца", — гаворыць Мікола Мятліцкі. — "Полымя" згуртавала вакол сябе ўсю тагачасную беларускую эліту — навуковую, культурную, творчую. Калі з сённяшніх пазіцый глядзіш у той час, то бачыш, якая гэта была вялікая рупнасць, якая была неспатольная смага — наталіцца ўласным лёсам, уласнай культурай, пра што казалі ў сваіх творах Янка Купала і Якуб Колас.

— Для перыядычнага выдання заўсёды важна, хто стаіць на чале, тым больш, для літаратурнага...

— З 1922-га па 1932 год часопіс узначальвала рэдакцыйная калегія, куды ўваходзілі Цішка Гартны, Змітрок Бядуля, Усевалад Ігнатоўскі, Васіль Нодаль. У 1932 годзе першым галоўным рэдактарам часопіса прызначылі Платона Галавача, які быў не толькі цудоўным празаікам, пісьменнікам, але і вядомым грамадскім дзеячам. Але ўжо ў 1933-м Галавач быў вызвалены ад абавязкаў галоўнага рэдактара. Разам з Алесем Дударом і Ларыса Цімошук. У часе літар

Анатолем Вольным яны былі расстраляны на тэрыторыі сённяшняга парка Чалюскінцаў у дзень нараджэння камсамола. Гэта адна з вельмі трагічных старонак нашага часопіса. Рыхтуючыся да 90-годдзя, мы вырашылі расказаць пра лёсы некаторых з тых аўтараў і рэдактараў, якія з самага пачатку былі з "Полымем". У №4 за гэты год мы расказалі пра жыццёвы і творчы шлях Цішкі Гартнага ў артыкуле Серафіма Андраюка. У снежаньскім нумары — пра першага рэдактара Платона Галавача. Адным з самых адметных рэдактараў быў Максім Танк, які з 1957 года на працягу 18 гадоў узначальваў часопіс. У верасні адзначаецца стагоддзе з дня нараджэння Максіма Танка. Мы падрыхтавалі пра яго два грунтоўныя артыкулы Міколы Мікуліча.

Наогул гэты год пазначаны вялікімі юбілямі карыфеяў нашай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа, якія прымалі ўдзел у стварэнні часопіса "Полымя", ім мы прысвяцілі шэраг матэрыялаў. Даваенныя гады сталі вялікай часткай нашай гісторыі, і асабліва гісторыі нашай літаратуры, таму што ўсё тое вартаснае, што друкавалася ў тыя часы на старонках часопіса "Полымя", ужо даўно стала хрэстаматыйна вядомым у нашай краіне, вывучаецца ў школах. Творы Купалы і Коласа, Цішкі Гартнага, амаль усе творы Кузьмы Чорнага, якія пабачылі свет на старонках часопіса, творы Максіма Гарэцкага...

У вайну часопіс не выходзіў, адраджэўся ён у 1945 годзе ў студзені. Гэты факт асабліва для мяне ўзрушальны: Беларусь ляжыць у руінах, а ўжо была вялікая духоўная патрэба ў людзей чытаць пра тое, што на той момант хвалявала. Літаратурныя творы друкаваліся і ў вайну. Мы ведаем гістарычны факт, што нават у партызанскім атрадзе выйшаў зборнік паэта Анатоля Астрэйкі "Слуцкі пояс", у Маскве друкаваліся творы Янкі Купалы, Якуба Коласа і іншых паэтаў, а потым дастаўляліся на акупаваную тэрыторыю. Многія захоўваюць гэтыя рэліквіі — лістоўкі з творамі. А ў студзені 1945 года ўжо выходзіць часопіс "Полымя" накладам 5 тысяч экзэмпляраў! Я ўспамінаю адну са сваіх гутарак з народным пісьменнікам Беларусі Іванам Шамякіным, які ў паваянным "Полымі" друкаваў сваю "Глыбокую плынь". Ён расказваў, як у бібліятэках бачыў да дзірак зачытаны часопіс. Я думаю, што літаратура ў тыя часы была з чалавекам як ніколі, яна дапамагала яму аднаўляць разбураную краіну, суцяшала на папалішчы, давала моц духу. У літаратуру прыйшло цэлае пакаленне пісьменнікаў з ваенным вопытам, з загартаванай мужнасцю. У пасляваенныя гады ў цесных пакойчыках рэдакцыі збіраліся пісьменнікі-франтавікі: Іван Мележ, Аркадзь Куляшоў, Максім Танк, Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка, Васіль Быкаў, Іван Шамякін. Пакаленне, якое на сваіх плячах разам з краінай узяло беларускую літаратуру да сусветнага ўзроўню. Гэта былі самыя плённыя гады — адбылося станаўленне жанру рамана, гэтаму была прысвечана "палымянская" дыскусія 1960-х гадоў. Тады выйшлі ў свет "Людзі на балоце" Івана Мележа, "Птушкі і гнёзды" Янкі Брыля, "Сэрца на далоні" Івана Шамякіна, "Хрыстос прыямліўся ў Гародні" Уладзіміра Караткевіча. Ужо быў паварот да гістарычнай тэмы, якую сёння асабліва падхапіла наша моладзь.

Традыцыя

— У часопісе "Полымя", які ёсць сёння, можна адзначыць акадэмізм — думак, ідэй, пісьма... Гэта даніна традыцыі?

— З самага пачатку часопіс займеў статус акадэмічнага выдання, так ён задумваўся, каб была пэўная навуковая аснова. Таму што ў 1922 годзе "Полымя" імкнулася народ багата чаму навучыць. Адным з членаў рэдкалегіі часопіса быў Усевалад Ігнатоўскі, вядомы вучоны, першы Прэзідэнт Акадэміі навук. Мы і сёння захоўваем вялікія стасункі з [Акадэміяй навук](#) нашай краіны. У рубрыцы "Беларуская навука" мы шмат расказалі

Ларыса Цімошук. У часе літар

пра вядучыя акадэмічныя інстытуты, пра тыя ж нанатэхналогіі. Гаварыць пра нашу навуку — гэта значыць гаварыць пра нашу будучыню. Але і часопіс бярэ ўдзел у навуковых канферэнцыях і пасяджэннях "круглых сталоў" прысвечаных, напрыклад, 600-годдзю Грунвальдскай бітвы, ці юбілею Полацка, калыскі нашай дзяржаўнасці, ці невядомым старонкам Вялікай Айчыннай вайны. Пяць гадоў таму на канферэнцыі, прысвечанай юбілею "Полымя", мы паднялі дакументы 1920-х гадоў, якія ў свой час былі засакрэчаны: балючыя асабістыя лісты пісьменнікаў, у тым ліку "пакаяльныя", многія дзяржаўныя дакументы, уплыў якіх на лёсы людзей можна прасачыць сёння, калі прыходзілі ноччу, бралі гэтых людзей па чыёйсьці наводцы. Калі бярэш у рукі тое ж пісьмо Панамарэнкі Сталіну, дзе прапануюцца да пакарання Колас, Купала, думаеш: які час быў...

Мы не губляем традыцый нашых папярэднікаў, таму што ведаем, што за літаратурныя творы плаціліся і крывавыя ганарары. Сёння мы расказалі пра ўсіх рэпрэсаваных пісьменнікаў Беларусі, каб было менш белых плямін, таму што яны ўвасаблялі актыўны нацыянальны, грамадзянскі рух насустрач краіны, якую мы сёння маем.

Сённяшні этап вельмі адрозніваецца ад папярэдніх, бо мы марым мець краіну, якая будзе працвітаць у дастатку, і тут захочацца чагось больш вартаснага, больш эстэтычнага, больш прывабнага. Калі гаворыш з нашымі маладымі пісьменнікамі, то яны акрэсліваюць сваё кола тэм ужо з аглядак на цэлы свет, ідзе пошук сусветнага ўзроўню, можа, у нейкім фармальным кірунку. Хоць я больш чым перакананы: калі мы недададзім свайго нацыянальна-адметнага, то гэты ўзровень вельмі прасядзе. Сусветны ўзровень якраз і ствараецца творчымі высілкамі ўсіх народаў — ён не абстрактны, а вельмі канкрэтны. Я не магу ўявіць беларускую літаратуру без "Новай зямлі" Якуба Коласа. А што гэта не сусветны ўзровень? Мы ў юбілейным "коласаўскім" нумары будзем весці сур'ёзную гаворку пра гэты твор...

Сучаснасць

— Ці ёсць глеба для творчага росту будучых аўтараў, якія стануць як Колас, Мележ?

— Пошук новых аўтараў — гэта агульнарэдакцыйны клопат. На наша шчасце, маладыя аўтары ёсць. Вядома, іх не столькі, як хацелася б. Тое, што з'яўляецца ў паззіі сёння, на жаль, не ўсё падыходзіць для часопіса "Полымя". Мы хочам літаратурнай самаснасці, калі да нас прыходзіць імя. Мінулы год мы адкрылі цудоўнейшымі вершамі тады яшчэ студэнта Гомельскага ўніверсітэта Алёся Бараноўскага. Я пачытаў яго кніжачку "Вясляр" і пазначыў у ёй 24 вершы, якія могуць быць надрукаваны ў "Полымі". Яшчэ раней мы адкрылі Рагнеда Малахоўскага — прыйшоў 17-гадовым юнаком каля дзесяці гадоў таму. Даслаў нам вершы яшчэ дзевяцікласнікам пяць гадоў таму Павел Барахвостаў. Гэта быў адзін з ярчэйшых дэбютаў. Яшчэ школьнікам прыйшоў Алёша Бруй, прынёс навелы — мы ахнулі: мінскі школьнік так цудоўна ведае беларускую мову! Ужо некалькі разоў ён друкаваўся ў нас. Мы вядзём працу з нашым філалагічным факультэтам. Я лічу, што ён па праве з'яўляецца кузняй літаратурных кадраў. Вельмі насычаная наша рэдакцыйная пошта. Нядаўна прыйшлі па электроннай пошце вершы Станіслава Валодзькі, які жыве ў Латвіі і збоку глядзіць на нашу Бацькаўшчыну.

На наступны год будзем друкаваць працяг рамана Уладзіміра Гніламёдава "Ліхалецце". Віктар Праўдзін абяцае другую частку рамана "Нелюбімыя гінуць", пра рабатаргоўлю.

Ёсць раманы Зінаіды Дудзюк, якая ў большасці піша на гістарычную тэму. Новыя творы Ніны Рыбік, якая жыве ў Астраўцы. Новы раман абяцае Віктар Супрунчук...

Мы шмат удзяляем увагі перакладам — друкавалі творы з польскай, сербскай, казахскай, турэцкай літаратуры. Калі мы пачалі жыць незалежна, то мала ведаем, якое літаратурнае жыццё ў былых суседзяў. Сёння ў Год кнігі мы збіраемся на Дзень беларускага пісьменства правесці "круглы стол" з перакладчыкамі, гасцямі Беларусі. Нам ёсць што адкрываць у сусветнай літаратуры. Таму "Полымя" друкуе творы з кітайскай паэзіі, якая для нас невядомая. У Кітаі пісьмовая паэзія існуе ўжо 24 стагоддзі! Калі чытаеш вершы пра хрызантэму, напісаныя да нашай эры, потым сярэднявечныя і яшчэ сучасныя, думаеш: якое жыццё вечнае! Чалавек глядзіць на свет тымі ж вачамі, любуецца той жа расінкай на пялёстках. Гэта ёсць пашырэнне духоўных межаў, таму што ты ж у свеце не адзін, цікава: а што ў другіх, а як яно гучыць на тваёй мове? Колькі зрабіў у гэтым плане незабыўны Янка Сіпакоў: адкрыў старажытную паэзію Вавілона, Грэцыі, Рыма. Гэта дае адчуванне, што літаратура ва ўсе часы з'яўлялася нейкім вялікім маральным памкненнем чалавека.

Мова

— У такога часопіса, як "Полымя", ёсць вельмі важная місія — вызначаць узровень сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Як "Полымя" сёння шукае свайго чытача?

— Чытач "Полымя" падрыхтаваны, сталы. Я шмат вандрую па нашай краіне, і нідзё ні разу не пачуў, што мова часопіса незразумелая. Мы вядзём рубрыку "Культура мовы", дзе дасведчана гаворым пра дыялекты нашай мовы, якімі яна адметная. Мы не кідаемся ў нейкія выкрутасы, у штучнасці. Гэта палымянская традыцыя — каб мова была натуральнай, жывой, глыбіннай. На шчасце, чытачы яе разумеюць і прымаюць. У мяне была выпадковая сустрэча на Астравеччыне ў вёсачцы Рытань. Падышла ў Доме культуры пажылая жанчына і з удзячнасцю прамовіла: "50 гадоў чытаю "Полымя", не прапусціўшы ні адзін нумар. Мне часопіс нясе вялікую радасць". Неаднойчы я чуў водгукі такога кшталту, гэта яшчэ больш абавязвае і ўзмацняе нашу рэдакцыйную адказнасць. Мы стараемся, каб часопіс быў насычаны ва ўсіх сваіх частках — у мастацкай, публіцыстычнай і навукавай. Ёсць розныя рубрыкі: "Постаці", "Наш край", дзе ствараецца партрэт нашай Бацькаўшчыны; "Школьныя далягляды", каб наблізіць літаратуру да школы. Мы хочам, каб была зваротная сувязь.

Будучыня

— Для будучыні літаратуры важнае развіццё: у тэмах, у іншым поглядзе, у здольнасці эксперыментавання. Ці прапаноўваюць літаратары такія творы?

— Такіх твораў не так і многа. Але я не стаў бы гаварыць пра літаратуру як пра нейкую фармальную з'яву, таму што першасны змест, у якім духоўная сіла, якая рухае літаратуру. Будзе новы змест — з'явіцца новая форма. Прасачыце нашу ваенную (я б сказаў антываенную) літаратуру, якая стваралася людзьмі з пэўным гістарычным вопытам. Што, на нейкай абстрактнай пляцоўцы вырасла творчасць Васіля Быкава? Ці таго ж Івана Шамякіна? Ці Івана Мележа?.. Янкі Брыля? Іх творчасць натхнялася канкрэтнымі падзеямі, якія сталі падставай для глыбокіх абагульненняў. Такіх прыкладаў у нашай літаратуры многа, і гэта тыя духоўныя арыенціры, якія будуць і далей яе рухаць. Я ўпэўнены, што і ў XXI стагоддзі беларуская літаратура застанеца Ларыса Цімошук. У часе літар

адной з самых гуманых літаратур свету, таму яна мае бяспэчны вопыт, які будзе духоўнай дамінантай. Я маю на ўвазе, што мы гаворым пра літаратуру як пра вялікую з'яву, а не як пра нейкае самавыяўленне, калі пісьменнік думае, як даць у твор больш асабістага, толькі яму аднаму вядомага. Але ёсць літаратура, праз якую нас бачаць у цэлым свеце. Нездарма ж па інфармацыі ЮНЕСКА, сем гадоў запар самым чытаемым пісьменнікам планеты становіўся беларус Васіль Быкаў. Хацелася свету паглядзець, што гэта за народ, які выстаяў, з адметнай мужнасцю. Гэты вопыт губляць нельга, ім трэба кіравацца далей.

Але заўсёды кажуць: калі ёсць 3-4 моцныя пісьменнікі на дзесяцігоддзе — гэта здорава. Сёння моладзь, якая прыходзіць у літаратуру, падрыхтаваная, дасведчаная, таму варта ставіць больш маштабныя задачы перад сабой. Іх можна рэалізаваць у наватарскім стылі. Напрыклад, сёння раман можа быць 40 старонак: час сціснута, і твор канцэнтраваны глыбінна. Сама стылістыка літаратуры можа быць рознай. Але гэта павінна быць напісана сэрцам, вялікім інтэлектам. Мы заклапочаныя будучыняй, таму што ведаем, што большасць нашых пісьменнікаў сцвердзілася ў мінулым стагоддзі. Як бы мы таго ні хацелі, мы застаемся пісьменнікамі XX стагоддзя. На двары XXI стагоддзе. Вядома, гэта тычыцца не толькі "Полымя", але і ўсёй нашай літаратуры — яна ўглядаецца ў сваю будучыню. Будуць новыя імёны, новыя творы, якія стануць побач з лепшымі дасягненнямі нашай літаратуры. Многія з іх ужо напісаны.

Ларыса ЦІМОШЫК.